

Öğretmenlerin Çok Kültürlü Özyeterlik Algısı ve Okul İklimi ile Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*

The Examination Of The Relationships Among Teachers' Multicultural Self Efficacy, School Climate And Teachers' Attitudes Towards Refugee Students

Erhan DOLAPCI**
Hasan KAVGACI***

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin çokkültürlü özyeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilerin eğitiminde öğretmen tutumları arasındaki ilişkileri saptamak ve bazı değişkenlere göre incelemektir. Araştırma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kastamonu ile Karabük il ve ilçelerindeki ilkokul ve ortaokullardan ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen 363 sınıf ve branş öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla “Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği”, “Okul İklimi Anketi” ve “Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği” olmak üzere 3 farklı ölçek kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algıları ve mültecilere yönelik tutumlarının genelde yüksek düzeyde iken okul ikliminde ise destekleyicilik ve samimilik hariç orta düzeyde bir algı olduğu; hizmetiçi eğitim alma durumuna göre ise okul ikliminde farklılaşma olmazken çok kültürlü özyeterlik algıları ve tutumda farklılık olduğu; araştırmanın bütün değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu; çok kültürlü özyeterlik, okul iklimi ve hizmetiçi eğitim değişkenlerinin mültecilere yönelik öğretmen tutumlarının anlamlı yordayıcıları olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak, araştırma sonuçları tartışılarak uygulayıcılar ve araştırmacılar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çok kültürlülük, mülteci, özyeterlik, okul iklimi, tutum, hizmetiçi eğitim

* Bu çalışma Dr. Hasan KAVGACI danışmanlığında hazırlanan “Öğretmenlerin Çok Kültürlü Özyeterlik Algısı ve Okul İklimi ile Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 2 Mayıs-4 Mayıs 2019 tarihleri arasında düzenlenen 14. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Erhan DOLAPCI, Müdür Yardımcı/Kastamonu Vali Aydın Arslan Ortaokulu, E-posta: erhan0037@hotmail.com

*** Dr., Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, E-posta: hasankavgaci@gmail.com

Abstract

The purpose of this study was to determine the relationships between teachers' perceptions of multicultural self-efficacy, school climate, and teachers' attitudes about the education of refugee students and to examine those relationships according to some variables. This study was designed as a correlational study. The sample of the study consisted of 363 teachers employed in primary and secondary schools of Kastamonu and Karabük provinces and their districts in the 2018-2019 academic year. In order to gather data for the study, the Self-Efficacy Perception Scale for Multicultural Education, School Climate Survey, and Refugee Student Attitude Scale were used. Results revealed that teachers' perceptions of multicultural self-efficacy and their attitudes towards refugees are generally high, although their perception of school climate is moderate, except for the sub-dimension of supportiveness and collegiality. According to the in-service training variable, while there is no difference in school climate, there is a difference in multicultural self-efficacy perceptions and attitudes; there were positive relationships between all study variables; and the multicultural self-efficacy, school climate, and in-service training variables were significant predictors of teachers' attitudes towards refugees. Results are discussed within the context of the relevant literature and some suggestions are made for both practitioners and researchers.

Keywords: Multiculturalism, refugee, self-efficacy, school climate, attitude, in-service training.

Summary

Introduction

Turkey is a country that has faced serious immigration waves throughout history because of its geographical, strategic, cultural, and political positions. Internal turmoil and wars occurring especially in neighboring countries have accelerated migration to Turkey. It is known that there are over 3.5 million refugees in Turkey. Women and children make up most of this number (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2017). Therefore, as in all the world, in Turkey the education of refugee students has become a topic of growing importance that remains constantly on the agenda. Since the attitudes of teachers are also related to the adaptation of refugee students to the country to which they have migrated, teachers' attitudes can be considered as one of the important issues in the education of refugees (Sağlam & İlksen Kanbur, 2017). The increasing number of students with the inclusion of refugee students in the education system has also led to cultural diversity and has created a multicultural educational environment. Since teachers are the main variables in a multicultural educational environment, it is thought that teachers should acquire multicultural competencies (Polat, 2009). School climate, which is considered as one of the factors that determine the communication among students, teachers, and parents, is known to be very effective for the stakeholders of the school, especially teachers and students (İhtiyaroğlu, 2014). Therefore, it can be thought that school climate may affect teachers' attitudes towards refugee students.

In this study, the relationships between teachers' multicultural self-efficacy perceptions, school climate, and teachers' attitudes towards the education of refugee students were examined. In this context, the effect of teachers' in-service training for refugees is also taken into account. Considering

that there will be a multicultural educational environment with the increasing numbers of refugee students in schools, this study is expected to fill a gap in the field and contribute to policymakers and practitioners.

Method

This study is a quantitative study designed with a relational screening model. In the study, criterion sampling, which is one of the non-random sampling methods among purposeful sampling methods, has been used. Since the criterion for the sample was teachers who have refugee students in their classrooms, the study group for the research consisted of 363 classroom and branch teachers who had refugee students in their classrooms in primary and secondary schools in Kastamonu and Karabük provinces during the 2018-2019 academic year.

To collect the research data, a data collection form comprising four parts was used. With the first part of the data collection form, it was aimed to obtain demographic information indicating the in-service training status of the participants. In the other three sections, there were three different scales including the Self-Efficacy Perception Scale for Multicultural Education (Yıldırım, 2016), School Climate Questionnaire (Kavgacı, 2010), and Refugee Student Attitude Scale (Sağlam & İlksen Kanbur, 2017).

For the analysis of the obtained data, the data were first extracted and the assumptions were tested before the analysis. Descriptive statistics were then calculated. Whether teachers' multicultural self-efficacy, school climate, and attitudes towards refugee students differed significantly according to the teachers' in-service training on refugees' education was determined by t-test. The relationships between the research variables were examined by calculating Pearson product-moment correlation coefficients (r). Finally, regression analysis was performed to see whether teachers' perceptions of multicultural self-efficacy, in-service training about education of refugees, and school climate were significant predictors of teachers' attitudes towards the education of refugee students.

Findings

Descriptive statistics revealed that the average attitude towards refugees was above average at 2.98 points. In all three sub-dimensions, it was found that the average of the multicultural self-efficacy perceptions of the teachers was high. When the t-test results of the research variables according to the in-service training variable were analyzed, it was seen that the positive attitudes of teachers who received in-service training ($\bar{x} = 3.14$) towards refugees were significantly higher than those of the teachers who had not received in-service training ($\bar{x} = 2.94$). When the relationship of the independent variables of the research with the attitude towards refugees was examined, it was observed that management of cultural differences ($r = 0.48$) was the variable that had the strongest relationship with the attitude towards refugees, and restrictiveness ($r = -.20$), as a sub-dimension of school climate, showed a negative and weakest relationship. This drew attention to the fact that all

relationships between variables were significant, except for the relationships between directiveness and restrictiveness, and restrictiveness and designing activities ($p < 0.05$).

As a result of multiple hierarchical regression analysis, it was seen that designing activities, managing cultural differences, and understanding differences, which are sub-dimensions of multicultural self-efficacy perception, predicted 25% of the attitude towards refugee students. Supportiveness, restrictiveness, directiveness, and collegiality, which are the school climate sub-dimensions added in the second step, predicted 5% of it. The two groups of sub-variables predicted 30% of the change in attitude towards refugee students. The in-service training variable added in the third step predicted 2% of the change. All of the variables together predicted 32% of the change in the attitude towards refugee students. However, according to the final model, while the contributions of activity design, management of cultural differences, supportiveness, and in-service training status to the model were significant, the others were not.

Discussion

It can be thought that the high scores obtained from the sub-dimensions of the multicultural self-efficacy scale are important not only for the education of refugee students but also for inclusive education in education policies in recent years. The finding that teachers' attitudes towards refugees are high supports studies in the literature that reached similar results (Konak Rehberlik Araştırma Merkezi, 2018; Köse, Bülbül, & Uluman, 2019; Terzi, Göçen, & Altun, 2019).

The significant differences in teachers' multicultural self-efficacy and attitudes towards refugee students according to in-service training status show that being trained about refugee students and increased consciousness as a result of this training are important. In that respect, some studies suggest that teachers should be supported by in-service training courses (Başbay & Bektaş, 2009; Özdemir, 2016).

The finding that teachers' perceptions of multicultural self-efficacy, school climate, and in-service training predict teachers' attitudes towards the education of refugee students is demonstrated by the fact that all three variable groups explain approximately one-third of the total change in teachers' attitudes towards refugees. The last model showed that the contributions of activity design, management of cultural differences, supportiveness, and in-service training to the model are significant. According to these results, it can be said that being trained about the education of refugees can significantly affect teachers' attitudes towards refugees. It must also be stressed that being trained about refugee education creates a positive and significant difference in teachers' multicultural self-efficacy, which should be considered by policymakers and practitioners while planning teachers' professional development. Indeed, when the content of in-service training for teachers and school administrators in terms of refugee education in Turkey is examined, it is seen that efforts are being made to create a positive attitude as much as increasing their knowledge levels (MEB, 2017).

Giriş

İnsanların tarih boyunca değişik sebeplerle ülkelerini terk ederek değişik coğrafyalara göç ettikleri bilinmektedir. Türkiye de, gerek coğrafi konumu, gerekse stratejik, kültürel ve siyasi konumlarından ötürü tarihsel süreç içerisinde ciddi göç akınlarıyla karşılaşan bir ülkedir. Türkiye'nin yer aldığı coğrafi bölgede devam eden siyasi istikrarsızlıklar, iç karışıklıklar ve savaşlar Türkiye'ye yönelik göçü teşvik eden önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Mili Eğitim Bakanlığı [MEB], 2014). Özellikle komşu ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar ve savaşlar Türkiye'ye olan göç hareketliklerini hızlandırmıştır. 2011 yılında başlayan ve büyük bir insani dram olarak hafızalara kazınan Suriye iç savaşı ile birlikte ülkelerinden 4 milyonun üzerinde insanın ayrıldığı; ülkelerini, yaşadıkları şehirleri terk etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Göç etmek zorundan kalan bu insanların çoğu çocuk ve kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye ise bu göç akınlarından en çok etkilenen ülke olmuş ve en geniş mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olmaya devam etmektedir. Suriye'den göç edenlerle birlikte Türkiye'de 3,5 milyonun üzerinde mülteci bulunduğu bilinmektedir. Bu rakamın yaklaşık 3,2 milyonunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin sayısını sırasıyla Afganistan, İran, Irak ve Somali'den gelen mülteciler takip etmektedir. Mültecilerin % 90'ından fazlası kampların dışında yaşamaktadır. Türkiye'deki mülteci nüfusunun % 70'i çocuk ve kadınlar oluşmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 2017). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de mülteci öğrencilerin eğitimi gün geçtikçe önemi artan ve sürekli olarak gündem oluşturan bir konu haline gelmiştir. Mülteci çocukların eğitim ihtiyacı, karşılanması gereken temel ihtiyaçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Şeker ve Aslan, 2015). Çünkü eğitim, mülteci ve sığınmacı çocukların korunmasında etkili ve önemli bir unsurdur (Suriye'den İstanbul'a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu, 2013). Ayrıca eğitim birçok uluslararası belgede insani bir hak olarak görülmekte olup, mülteci öğrencilerin de bu haktan faydalanmaları gerekmektedir (Abaslı, 2017). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitim sistemine alınması ile ilgili çalışmalar yapılmış ve tüm mülteci öğrencilerin okula devam edebilmeleri için kanuni alt yapı oluşturulmuştur.

Mülteci öğrencilerin eğitim sistemine dâhil edilmesiyle, eğitimin kalitesini arttırmak ve yaşanabilecek sorunlara önlem alabilmek açısından, mültecilerin eğitiminde önem arz eden konuların ele alınması gerekmektedir. Bunlardan biri de öğretmen tutumları olarak düşünülebilir. Çünkü mülteci öğrencilerin sınıflarına uyum sağlayabilmeleri ve hayatlarındaki olumsuzluklardan kurtulabilmelerinde öğretmenlerin tutumunun rolü vardır. Öğretmenlerin tutumunun eğitim verdiği kişileri etkileyen önemli bir kişilik özelliği olarak kabul edildiği bilinmektedir. Öğretmenlerin bir olaya ya da öğrencisine gösterdiği tepki onu çok etkilemektedir (Çelik, 2011). Öğretmenlerin tutumu, mülteci öğrencilerin göç ettikleri ülkeye uyumuyla da ilişkilidir (Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017). Hek (2005), İngiltere'de yaptığı çalışmasında; mülteci öğrencilerin öğretmenlerin kendilerini dinlemediği ve kötü muamelede bulduklarını düşündükleri durumlarda kendilerini daha da çaresiz olarak hissetmiş algıladıklarını belirtmektedir. Aynı çalışmada öğrenciler; yeni bir dile, konulara ve eğitim materyallerine alışmakta yaşadıkları zorlukları anlayan ve beklentilerini, yapılması gerekenleri açık bir şekilde anlatan öğretmenlerin karşısında kendilerini daha rahat ve güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Literatürde öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik

tutumları ile ilgili az sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Gezer ve Şahin, 2017; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017; Yıldırım, 2016). Bu araştırmalarda Gezer ve Şahin (2017), öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime karşı tutumlarını; Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesini; Yıldırım (2016), Kosova'daki öğretmenlerin çok kültürlü eğitime yönelik bilgi, inanç, tutum ve öz yeterliklerinin sınıf içi uygulamalarıyla ilişkisinin incelenmesini ele almışlardır. Terzi, Göçen ve Altun (2019) ise Sağlam ve İlksen Kanbur tarafından geliştirilen ölçeğin güncellemesini yaparak öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını sınıfta mülteci öğrenci olması, cinsiyet ve öğretmenlik yılı gibi değişkenler bakımından ele almıştır.

Çok kültürlü öğretmen öz yeterliği

Mülteci öğrencilerin sisteme dâhil edilmesi, beraberinde eğitim sisteminde kültürel çeşitliliği arttırmakta ve yeni bakış açılarının oluşmasını zorunlu kılmaktadır (Sakız, 2016). Bu bakış açılarından birini de “çok kültürlülük” ve bu kavramla birlikte eğitim sistemi açısından değerlendirilen “çok kültürlü eğitim” kavramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de çok kültürlü eğitime olan ihtiyacın arttığı vurgulanmaktadır (Bulut ve Sarıçam, 2015). Çok kültürlü eğitim anlayışı tüm kültürel çeşitlilikleri içinde barındıran ve eğitimin bu kültürel farklılıkları da kapsamaya gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Gezer ve Şahin, 2017). Çok kültürlü bir eğitim ortamında ana rol öğretmenler olduğundan öğretmenlerin çok kültürlü yeterlikleri edinmeleri gerektiği düşünülmektedir (Polat, 2009). Türkiye özelinde öğretmenliğin statüsünü ve vasfını arttırmak için ortaya konulan öğretmen yeterliklerine bakıldığında; öğrencilerin bir birey olarak değerlendirilip, kültürel ve sosyal başkalkılarına, gereksinimlerine, neye rağbet ettiklerine, tecrübe ve deneyimlerine, bireysel gelişim ve farklılıkları doğrultusunda öğretim ortamında çeşitliliği arttırmak için emek harcamasına vurgu yapıldığı görülmektedir (MEB, 2005). Öğretmen, eğitimin amaçlarına ulaşabilmesinde en önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir (Polat ve Kılıç, 2013). Çok kültürlü eğitim sisteminde de eğitimin amacına ulaşması için öğretmenin uygun yeterliklere sahip olması gerektiği savunulmuş ve çok kültürlü öz yeterlik algısının önemi birçok araştırmada ortaya konu olmuştur (Başbay ve Bektaş, 2009; Demir ve Başarır, 2013; Kılıçoğlu, 2014; Polat ve Kılıç, 2013; Yıldırım, 2016). Örneğin; Yıldırım (2016) Kosova’daki öğretmenlerin çok kültürlü eğitime yönelik bilgi, inanç, tutum ve öz yeterliklerinin sınıf içi uygulamalarla ilişkisini incelemiş olup, çalışmasında çok kültürlü öğretmen yeterliğinin önemini vurgulamıştır.

Okul iklimi ve öğretmen tutumları

Öğrenci, öğretmen, veli arasındaki iletişimi belirleyen faktörlerden biri de okul iklimidir. Okul iklimi, bir okulu başka okullardan farklı kılan ve okul paydaşlarının davranışlarını etkileyen okula ait tüm nitelikleri ifade eder (Hoy ve Miskel, 1987’den akt. İhtiyaroğlu, 2014). Okul ikliminin, okuldaki paydaşlar, özellikle de öğretmenler ve öğrenciler üzerinde oldukça etkili olduğu, öğretmen ve öğrencilerin okula karşı geliştirdiği psikolojik ve davranışsal durumlarını etkilediği ifade edilmektedir. Okul ikliminin oluşturduğu duygu, düşünce ve algılar, öğretmen ve öğrencide davranışa dönüşerek olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (İhtiyaroğlu, 2014). Bu nedenle okul ikliminin mülteci öğrencilere yönelik öğretmen tutumlarını etkileyebileceği düşünülebilir. Literatürde

mültecilerin eğitimi ile ilgili okul iklimini konu alan az sayıda çalışmaya rastlanmıştır olup, mevcut çalışmaların mülteci öğrencilerin okul iklimine etkisi ile ilgili olduğu görülmüştür (Özdemir, 2016). Alan yazına baktığımızda ise okul iklimi ile öğretmen etkililiği, performansı, tutumu ve öz yeterliği gibi çeşitli değişkenler açısından ilişkilerini konu alan araştırmalar mevcuttur (Aka, 2014; Çolak, 2016; Dilbaz Sayın, 2017; İhtiyaroğlu, 2014; Kubilay Baykal, 2013). Bu araştırmalar incelendiğinde okul ikliminin öğretmen tutumlarını etkileyen önemli bir örgütsel değişken olduğu görülebilir. Örneğin; Dilbaz Sayın (2017) okul ikliminin öğretmen performansı üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye’de son zamanlarda artan mülteci sayısı ile birlikte mültecilerin eğitimi konusu da büyük bir önem kazanmıştır. Eğitim ile ilgili birçok raporda göç ve mülteci eğitimi sorunu ele alınmıştır (Büyüköztürk, Altun Akbaba ve Yıldırım, 2010; Çelik, Yurdakul, Bozgeyikli ve Gümüş, 2017; Eğitim Reform Girişimi [ERG], 2017, 2018; İnsan Hakları İzleme Örgütü [İHİÖ], 2015; TEDMEM, 2018). Literatürde yer alan bazı araştırmalarda ise mülteci öğrencilerin eğitiminde öğretmen ve yönetici görüşlerine yer verilmiştir (Erdem, 2017; Kavgacı, Dolapçı, Arpacı ve Özkan, 2018; Levent ve Çayak, 2017; Topkaya ve Akdağ, 2016). Bu görüşler içerisinde mültecilerin eğitiminde karşılaşılan okul iklimi, öğretmen yeterliği ve öğretmenlerin tutumu gibi birçok konuda soruna değinildiği görülmektedir. Alan yazında mülteci eğitimi ile ilgili araştırmalar artmaya başlasa da mülteci öğrencilerin eğitimi konusunda kilit bir role sahip olan öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı, mülteci öğrencilere yönelik tutumu ve okul paydaşları üzerinde etkili olan ve önemli bir örgütsel etmen olan okul iklimi konularını birlikte ele alan ve aralarındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmada öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilerin eğitime yönelik öğretmen tutumları arasındaki ilişki incelenecektir. Okullarda gittikçe artan mülteci öğrenci sayısı ile birlikte oluşan çok kültürlü bir eğitim ortamının oluşacağı dikkate alındığında bu çalışmanın alandaki boşluğu dolduracağı ve politika yapıcılar ile uygulayıcılara katkı sunacağı beklenmektedir.

Araştırmanın amacı ve önemi

Bu araştırmada öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilerin eğitime yönelik öğretmen tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında:

1. Öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı, okul iklimi ve mülteci öğrencilerin eğitime yönelik öğretmen tutumları mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı, okul iklimi ve mülteci öğrencilerin eğitime yönelik öğretmen tutumları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?
3. Öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı, okul iklimi ve mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumu, mülteci öğrencilerin eğitime yönelik öğretmen tutumlarının anlamlı yordayıcısı mıdır? sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırma modeli

Bu çalışma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmış nicel bir çalışmadır. Araştırmada öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı ve okul iklimi ile mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen tutumları arasındaki ilişki incelendiği için ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

Çalışma grubu

Bu araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemi altında yer alan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, bir araştırmada gözlenen birimlerin belirli özellikleri olan kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşabileceği için, örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimlerin örnekleme alınmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019). Araştırmada örneklem için belirlenen ölçüt sınıfında yabancı uyruklu olan sınıf ve branş öğretmenleri olduğu için araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kastamonu ve Karabük il ve ilçelerindeki ilköğretim ve ortaokullarda sınıfında mülteci öğrencisi bulunan sınıf ve branş öğretmenleri oluşturmaktadır. Hangi okulda yabancı uyruklu öğrencilerin olduğu Kastamonu ve Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden alınan yabancı uyruklu öğrenci istatistiksel bilgilerine göre belirlenmiş ve bunlar arasından ulaşılabilir olanlar araştırmacı tarafından seçilmiştir. Örneklem, bu illerdeki 20 ilköğretim ve 23 ortaokul olmak üzere toplam 43 okulda görev yapan, sınıfında mülteci öğrenci bulunan, gönüllülük ve yansızlık kuralına göre ölçüğü doldurmayı kabul eden 363 öğretmenden oluşmaktadır.

Veri toplama araçları

Araştırma verilerininin toplanması amacıyla dört bölümden oluşan veri toplama formu kullanılmıştır. Veri toplama formunun birinci bölümde araştırmaya katılanlarla ilgili hizmetiçi eğitim alma durumunu da belirten demografik bilgilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. İkinci bölümde “Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği” (Yıldırım, 2016), üçüncü bölümde “Okul İklimi Anketi” (Kavgacı, 2010) ve son olarak dördüncü bölümde “Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği” (Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017) yer almaktadır. Veri toplama araçlarına ilişkin geçerlik ve güvenilirlik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir. Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği Etkinlik Tasarlamaya Yönelik Özyeterlik, Kültürel Farkların Yönetimine İlişkin Özyeterlik, Farklılıkları Anlamaya Yönelik Özyeterlik olmak üzere üç, Okul İklimi Anketi Destekleyicilik, Sınırlayıcılık, Yönlendiricilik, ve Samimilik olmak üzere dört, Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği ise Yeterlik, Uyum ve İletişim olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır.

Tablo 1.

Veri Toplama Araçları Geçerlik ve Güvenirlik Analizi Bulguları

Ölçek Adı	Madde Sayısı	Boyutlar	Geçerlik	Güvenirlik
Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği (Yıldırım, 2016)	13	3	KMO= .86 Barlett KT= $p < .01$ AV: %53.38	C.Alpha=.88

Okul İklimi Anketi (Kavgacı, 2010)	25	4	KMO= .83 Barlett KT= $p < .01$ AV: %55.65	C.Alpha=.85
Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği (Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017)	24	3	KMO= .91 Barlett KT= $p < .01$ AV: %53.61	C.Alpha=.91

Tablo 1 incelendiğinde araştırmada kullanılan her bir ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik kıstaslarını karşıladığı görülmektedir. Buna göre her bir ölçeğin güvenilirlik katsayısı .85'in, alt boyutların ise .70'in üzerinde olmakla birlikte açıklanan varyanslar ise %50'nin altına düşmemektedir. Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği'ne (Yıldırım, 2016) ilişkin DFA sonucu ölçeğin verilerle iyi uyum gösterdiğini (RMSEA = .04; CFI = .99; GFI = .97) ortaya koymuştur. Okul iklimi ölçeğine (Kavgacı, 2010) yönelik DFA sonuçları ise (RMSEA = .06; CFI = .92; GFI = .88) yapının kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği'ne yönelik yapılan bir çalışmada (Terzi vd., 2019) ölçeğin yapısı AFA ve DFA ile test edilmiş ve 4 maddenin farklı boyutlarda yer almasına rağmen boyut ve madde sayısı aynı kalmak üzere geçerlik ve güvenilirlik sonuçlarında orijinal ölçekle oldukça benzer sonuçlar elde edilmiş ve ölçek bu haliyle verilerle kabul edilebilir bir uyum (RMSEA = .07; CFI = .91; TLI = .90) göstermiştir. Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) ölçekteki tüm maddelerin olumlu puanlandığını ve ölçekten alınan toplam puanın yüksekliğinin mülteci öğrencilere yönelik olumlu bir tutumu yansıttığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bağımlı değişken olarak kabul edilen Mülteci Öğrenci Tutumunda ölçeğin toplam puanı hesaba katılmıştır.

Verilerin analizi

Araştırma verilerinin analizinde öncelikle hatalı kodlanan 15 form veri setinden çıkarılmıştır. Kayıp değer analizinde ortaya çıkan en fazla % 1.3 düzeyindeki kayıp veriler EM algoritması yoluyla tamamlanmıştır. Ardından ham veriler standart Z puanlarına dönüştürülerek uç değer analizi yapılmış ve 19 gözlem veri setinden çıkarılmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerleri ile grafiksel dağılımlar incelenerek verilerin normalliği analiz edilmiştir (Tablo 2).

Araştırmada; öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi ile mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen tutumlarının ne düzeyde olduğunun belirlenmesi değişkenlerine yönelik betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Öğretmenlerin çokkültürlü özyeterlik, okul iklimi ve mülteci öğrencilere yönelik tutum düzeylerinin mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ile belirlenmiştir. Varyansların homojenliği Levene's testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar anlamsız çıktığı için ($p < .05$) varyansların homojen dağıldığı kabul edilmiştir. Araştırma değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin var olup olmadığı Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayılarının (r) hesaplanması ile incelenmiştir. Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi ve mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumunun mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen tutumlarının anlamlı birer yordayıcısı olup olmadığı çoklu hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Regresyon analizinden önce bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş ve bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı olmadığı görülmüştür. İkinci olarak tolerans değerinin .10'dan az, VIF'in 10'dan yüksek ve CI değerinin 30'dan yüksek olmaması ilkesine (Çokluk, Şekercioğlu ve

Büyüköztürk, 2012) göre yapılan incelemede regresyon analiz sonuçlarını etkileyecek bir çoklu bağımlı durumunun olmadığı görülmüştür. Bağımsız değişkenlerin regresyon modeline eklenmesinde izlenecek sıralamada önce modele katkısı en anlamlı olacağı düşünülen bireysel değişkenler sonra örgütsel değişkenler eklenmiştir. Bu bağlamda birinci adımda öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı alt boyutları ikinci adımda ise okul iklimi alt boyutları her bir boyuta yönelik boyuttaki maddelerin ortalama puanı hesaplanarak modele eklenmiştir. Üçüncü adımda ise kukla (dummy) değişken olarak hizmet içi eğitim alma durumu modele dâhil edilmiştir.

Bulgular

Araştırma değişkenlerine ilişkin betimsel istatistiklere yönelik bulgular

Araştırmada bulunan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler (N = 363)

	Değişkenler	En Düşük Değer	En Yüksek Değer	\bar{X}	S	Çarpıklık	Basıklık
Çok Kültürlü Özyeterlik	Etkinlik Tasarlama	2.00	5.00	3.87	.56	-.29	.99
	Kültürel Farkların Ynt.	1.80	5.00	3.71	.59	-.16	.30
	Farklılıkları Anlamaya Yönelik Özyeterlik	2.00	5.00	3.99	.54	-.21	.84
Okul İklimi	Destekleyicilik	1.00	4.00	3.14	.68	-.62	-.21
	Sınırlayıcılık	1.00	4.00	2.11	.69	.55	.05
	Yönlendiricilik	1.20	4.00	2.80	.61	.07	-.43
	Samimilik	1.13	4.00	2.91	.51	-.07	-.14
	<i>Mültecilere Ynlk. Tutum</i>	1.80	4.00	2.98	.48	.12	-.47

Tablo 2 incelendiğinde farklılıkları anlamaya yönelik özyeterliğin en yüksek ortalamaya sahip olduğu (\bar{X} = 3.99), bunu sırası ile etkinlik tasarlama yönelik özyeterlik (\bar{X} = 4.16) ile kültürel farklılıkların yönetimine ilişkin özyeterliğin (\bar{X} = 3.71) izlediği belirlenmiştir. Her üç alt boyutta da öğretmenlerin özyeterlik algıları ortalamasının yüksek olduğu görülmektedir. Okul iklimi alt boyutlarında ise en yüksek ortalamanın destekleyicilik (\bar{X} = 3.14) boyutunda olduğu, en düşük ortalamanın ise sınırlayıcılık (\bar{X} = 2.11) boyutunda olduğu gözlenmiştir. Bağımlı değişken olarak alınan mültecilere yönelik tutum ortalamasının 2.98 puan olduğu ortaya konmuştur. Standart sapma değerleri incelendiğinde ise en homojen dağılımın mülteci öğrencilere yönelik tutum (S = .48), en heterojen dağılımın ise okul ikliminin sınırlayıcılık alt boyutuna (S = .69) ait olduğu görülmektedir. Son olarak, çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde verilerin normal bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Bu değerlere ek olarak normallik varsayımını kontrol etmek için çubuk ile çizgi grafikler (P-P plots) incelenmiş ve verilerin normallikten sonuçları etkileyecek bir sapmasının olmadığı desteklenmiştir.

Araştırma değişkenlerinin hizmetiçi eğitim değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi ve mülteci öğrencilere yönelik tutum düzeylerinin hizmetiçi eğitim değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını t-testi ile analiz edilmiştir. Varyansların homojenliği Levene's testi ile analiz edilmiştir. Dağılımın normallığı varsayımına yönelik olarak ise daha önce verilen analiz sonuçlarına ek olarak alt grupların 30'dan büyük olduğu görülmüştür. Örneklem çapının 30 ve üzerinde olması merkezi limit kuramı bağlamında normallik için yeterli sayılmaktadır. Benzer şekilde Armutlulu (2008) ise ana kütlelerin dağılımından bağımsız olarak $n \geq 30$ olduğunda dağılımın normal dağılıma yaklaştığını belirtmektedir. Varsayımların karşılanmasının ardından yapılan t-testi yapılarak sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3.

Araştırma Değişkenlerinin Hizmetiçi Eğitim Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Hizmet İçi Eğitim	<i>n</i>	\bar{X}	<i>S</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Etkinlik Tasarlama	1. Aldım	75	4.01	.59	361	2.47	.01
	2. Almadım	288	3.83	.54			
Kültürel Farkların Yönetimi	1. Aldım	75	3.80	.57	361	1.44	.15
	2. Almadım	288	3.69	.59			
Farklılıkları Anlamaya Yönelik Özyeterlik	1. Aldım	75	4.11	.55	361	2.10	.03
	2. Almadım	288	3.96	.54			
Destekleyicilik	1. Aldım	75	3.10	.70	361	-.60	.54
	2. Almadım	288	3.15	.68			
Sınırlayıcılık	1. Aldım	75	2.11	.75	361	.005	.99
	2. Almadım	288	2.11	.68			
Yönlendiricilik	1. Aldım	75	2.83	.61	361	.43	.66
	2. Almadım	288	2.80	.61			
Samimilik	1. Aldım	75	2.95	.48	361	.78	.43
	2. Almadım	288	2.90	.51			
Mültecilere Yönelik Tutum	1. Aldım	75	3.14	.43	361	3.42	.01
	2. Almadım	288	2.94	.48			

Tablo 3 incelendiğinde mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alma değişkeninin öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı alt boyutları olan etkinlik tasarlama ($t_{(361)} = 2.47, p < .05$) ve farklılıkları anlamaya yönelik özyeterlik ($t_{(361)} = 2.10, p < .05$) açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Mültecilere yönelik tutum ($t_{(361)} = 3.42, p < .05$) açısından da anlamlı farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Okul iklimi alt boyutlarından destekleyicilik ($t_{(361)} = -.60, p > .05$), sınırlayıcılık ($t_{(361)} = .005, p > .05$), yönlendiricilik ($t_{(361)} = .43, p > .05$), samimilik ($t_{(361)} = .78, p > .05$) boyutlarında ise anlamlı farklılık gözlenmemektedir. Bu doğrultuda aritmetik ortalamalara bakıldığında, hizmetiçi eğitim alan öğretmenlerin ($\bar{X} = 3.14$) mültecilere yönelik olumlu tutumlarının hizmetiçi eğitim alamayan ($\bar{X} = 2.94$) öğretmenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilere yönelik bulgular

Araştırmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler arası ilişkilere yönelik hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4.

Değişkenler Arası İlişkilere Yönelik Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları

Alt Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Etkinlik Tasarlama	-							
2. Kültürel Farkların Yönetimi	.65**	-						
3. Farklılıkları Anlamaya Yönelik Özyeterlik	.65**	.61**	-					
4. Destekleyicilik	.11*	.14**	.18**	-				
5. Sınırlayıcılık	-.06	-.16**	-.12*	-.26**	-			
6. Yönlendiricilik	.17**	.17**	.16**	.42**	-.06	-		
7. Samimilik	.15**	.20**	.18**	.37**	.25**	.51**	-	
8. Mültecilere Yönelik Tutum	.42**	.48**	.37**	.27**	-.20**	.23**	.21**	-

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde değişkenler arasında tüm ilişkilerin yönlendiricilik ve sınırlayıcılık ile sınırlayıcılık ve etkinlik tasarlama arasındaki ilişkiler hariç olmak üzere anlamlı olduğu dikkat çekmektedir ($p < .05$). Araştırmanın bağımsız değişkenlerinin mültecilere yönelik tutum ile ilişkileri incelendiğinde kültürel farkların yönetimi ($r = .48$) değişkeninin mültecilere yönelik tutum ile en güçlü ilişkiye sahip değişken, okul iklimi alt boyutlarından sınırlayıcılığın ($r = -.20$) en zayıf ve olumsuz yönde bir ilişkiyi gösteren değişken olduğu gözlemlenmektedir.

Çoklu hiyerarşik regresyon analizi bulguları

Öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı ve okul iklimi değişkenlerinin mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen tutumlarının anlamlı yordayıcısı olup olmadıkları sorusuna cevap bulmak amacıyla bağımsız değişkenlerin grup değişkeni olarak tanımlandığı çoklu hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 5.

Bağımsız Değişkenlerin Mültecilere Yönelik Tutumu Yordamasına Yönelik Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Mültecilere Yönelik Tutum (Toplam Puan)		
	β	t	p
1. Adım ^a			
Etkinlik Tasarlama	.16	2.400	.02
Kültürel Farkların Yönetimi	.34	5.436	.00
Farklılıkları Anlama	.05	.874	.38

R^2		.25	
F		40.344	.00
2. Adım ^b			
Etkinlik Tasarlama	.17	2.610	.01
Kültürel Farkların Yönetimi	.31	4.902	.00
Farklılıkları Anlama	.02	.328	.74
Destekleyicilik	.13	2.342	.02
Sınırlayıcılık	-.09	-1.995	.05
Yönlendiricilik	.08	1.689	.09
Samimilik	.02	.447	.65
R^2 Toplam			
		.30	
ΔR^2			
		.05	
F			
		22.003	.00
ΔF			
		6.420	.00
3. Adım ^c			
Etkinlik Tasarlama	.15	2.403	.01
Kültürel Farkların Yönetimi	.31	5.037	.00
Farklılıkları Anlama	.01	.193	.85
Destekleyicilik	.14	2.577	.01
Sınırlayıcılık	-.09	-1.999	.05
Yönlendiricilik	.08	1.651	.10
Samimilik	.01	.300	.76
Hizmetiçi Eğitim Durumu	.13	3.035	.01
R^2 Toplam			
		.32	
ΔR^2			
		.02	
F			
		20.849	.00
ΔF			
		9.212	.00

^aYordayıcı: çokkültürlü özyeterlik algısı

^bYordayıcı: çokkültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi

^cYordayıcı: çok kültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi, hizmetiçi eğitim durumu

Tablo 5 incelendiğinde çok kültürlü özyeterlik algısının alt boyutları olan etkinlik tasarlama, kültürel farkların yönetimi ve farklılıkları anlama değişkenlerinin birlikte mülteci öğrencilere yönelik tutumun %25'ini yordadığı görülmektedir. İkinci adımda eklenen okul iklimi alt boyutları destekleyicilik, sınırlayıcılık, yönlendiricilik ve samimilik ise %5'ini yordamaktadır. İki alt değişken grubu birlikte ise mülteci öğrencilere yönelik tutumdaki değişimin %30'unu yordamaktadır. Üçüncü adımda eklenen hizmetiçi eğitim değişkeni ise değişimin %2'sini yordamaktadır. Değişkenlerin tümü birlikte mülteci öğrencilere yönelik tutumdaki değişimin %32'sini yordamaktadır. Bununla birlikte, son modele göre Etkinlik Tasarlama, Kültürel Farkların Yönetimi, Destekleyicilik ve Hizmetiçi Eğitim Durumu dışında diğer değişkenlerin modele katkısı anlamlı değildir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre çok kültürlü özyeterlik ölçeğinin alt boyutlarından farklılıkları anlamaya yönelik özyeterliğin en yüksek ortalamaya sahip olduğu ve bunu etkinlik tasarlamaya yönelik özyeterlik ile kültürel farklılıkların yönetimine ilişkin özyeterlik alt boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Her üç alt boyutta da öğretmenlerin özyeterlik algıları ortalaması yüksek düzeyde bulunmuştur. Özyeterlik ölçeğinin alt boyutlarından elde edilen puanlarının yüksek olmasının mülteci öğrencilerin eğitimi açısından önemli olduğu kadar son yıllarda eğitim politikalarında yer alan kapsayıcı eğitim açısından da önem arz ettiği düşünülebilir. Ayrıca bu sonuçlar alan yazında da öğretmenlerin kültürel farklılıklar ve çokkültürlü eğitim konusunda kendilerini yeterli hissettikleri sonucuna ulaşılan araştırmaları desteklemektedir (Başbay, Kağnıcı ve Sarsar, 2013; Bulut ve Başbay, 2015; Kaya, 2013; Määttä, 2008; Yıldırım, 2016).

Okul iklimi alt boyutlarında ise en yüksek ortalama destekleyicilik boyutunda, en düşük ortalama ise sınırlayıcılık boyutunda gözlemlenmiştir. Sınırlayıcılık boyutu okullarda öğretmenlerin kendilerini sınırlanmış hissetmesi anlamına gelmektedir. Bu da okullarda öğretmenlere müdürlerinin sürekli evrak işleri yüklemesi, komisyon çalışmaları ve rutin işlerle uğraşmalarını istemesi gibi ekstra görevlerden kaynaklanıyor olabilir. Nitekim Kavgacı (2010)'da araştırmasında benzer sonuçlara değinmiş ve öğretmenlerin görevi dışında ekstra iş yükü verilerek motivasyonlarının kırılmaması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Mültecilere yönelik tutum değişkeni incelendiğinde ise genel olarak öğretmenlerin mültecilere yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Nitekim, alan yazında benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır (Konak Rehberlik Araştırma Merkezi, 2018; Köse, Bülbül ve Uluman, 2019; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017; Terzi vd., 2019). Örneğin; Terzi ve diğerleri (2019) öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını sınıfta mülteci öğrenci olması, cinsiyet ve öğretmenlik yılı gibi değişkenler bakımından ele aldıkları çalışmalarında, öğretmenlerin mülteci öğrencilere ilişkin tutumlarının genel olarak “çok iyi” seviyesinde olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Alan yazında mültecilerin eğitimi ile ilgili diğer çalışmalar incelendiğinde ise öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissettikleri bulguları yer alan çalışmalara rastlanmaktadır (Baltacı, 2014; Er ve Bayındır, 2015; Eroğlu ve Gülcan, 2016; Kavgacı vd., 2018; Nar, 2008; Polat ve Rengi, 2014; Sakız, 2016; Taştekin vd., 2016; Uzun ve Bütün, 2016). Bu çalışmalarda vurgu yapılan ortak nokta öğretmenlerin daha önce mültecilerin eğitimi ile ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları için kendilerini yetersiz hissetmeleridir.

Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı, okul iklimi ve mülteci öğrencilere yönelik tutum düzeylerinin mültecilerin eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim değişkenine göre incelendiğinde elde edilen bulgular öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı alt boyutları olan etkinlik tasarlama ve farklılıkları anlamaya yönelik özyeterlik boyutlarında hizmetiçi eğitim alma değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir. Bu sonuca göre öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algılarında aldıkları eğitimin ve bilgi düzeylerinin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim alan yazın incelendiğinde de mültecilerin eğitiminde öğretmenlerin hizmetiçi eğitim kursları ile desteklenmesi gerektiği önerileri getiren çalışmalara rastlanmaktadır (Başbay ve Bektaş, 2009; Özdemir, 2016).

Mültecilere yönelik tutumda da hizmetiçi eğitim değişkeni açısından anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre mültecilerin eğitimine yönelik hizmetiçi eğitim alan öğretmenlerin, almayanlara göre daha olumlu tutum içinde olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırma verilerinin toplanması sırasında bazı öğretmenlerin aldıkları hizmetiçi eğitim ile ilgili not düştikleri görülmüş ve bu eğitimlerin içeriğinin kapsayıcı eğitim ve sınıfında yabancı uyruklu bulunan öğretmenlere yönelik verilmiş olan hizmetiçi eğitimler olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle kapsayıcı eğitim ve sınıfında yabancı uyruklu öğrencisi bulunan öğretmenlere yönelik verilen hizmetiçi eğitim faaliyetlerinin mültecilere yönelik öğretmen tutumları ve öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik alguları üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. UNESCO (2009) da kapsayıcı eğitimin gerekçelerini ifade ederken kapsayıcı okullarda kapsayıcı ve daha adil bir toplum için öncelikle okullarda eğitim gören öğrenciler üzerinde olumlu tutum değişiklikleri meydana getirmek gerektiğinden bahsetmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için de öğretmenlerin bilgi düzeylerinin artırılarak olumlu tutumlar geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Türkiye’de özellikle son yıllarda artan mülteci nüfusu ile birlikte kapsayıcı eğitim uygulamalarına yer verilmesi gerektiği ve bu eğitimin içeriği ile ilgili MEB (2017) tarafından yayınlanan “Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı” isimli bir kitabın yayımlandığı ve okullara dağıtıldığı görülmektedir. Buradan hareketle MEB’in de mültecilerin eğitimine yönelik öğretmenlerin tutumlarını ve yeterliklerini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir. Okul ikliminde ise mültecilerin eğitimine yönelik hizmetiçi eğitim alma değişkeni bakımından anlamlı farklılık gözlenmemektedir. Alan yazında mültecilerin eğitimi noktasında okul iklimini ele alan bazı araştırmalara bakıldığında; mültecilerin eğitiminde kalitenin artırılması, mülteci öğrencilerle birlikte tüm öğrencilerin olumlu eğitsel deneyimler yaşadıkları ortamların oluşturulabilmesi için öğrenen bir okul ortamının oluşturulması ve öğretmenlerin hizmetiçi eğitimlerle desteklenmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir (Özdemir, 2016; Sakız, 2016).

Mültecilere yönelik öğretmen tutumları ile çok kültürlü özyeterlik ve okul iklimi arasındaki ilişki incelendiğinde ise; kültürel farkların yönetiminin mültecilere yönelik tutum ile en güçlü ilişkiye sahip değişken, okul iklimi alt boyutlarından sınırlayıcılık değişkeninin ise en zayıf ilişkiye gösteren değişken olduğu gözlemlenmiştir. Alan yazın tarandığında öğretmenlerin tutumu ile çok kültürlü özyeterlik algısı arasındaki ilişkiye değinildiği görülmektedir (Bulut ve Başbay, 2015; Yıldırım, 2016). Bu araştırmalarda öğretmenlerin çokkültürlü özyeterlik algısının öğretmen tutumlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısının mülteci öğrencilere yönelik öğretmen tutumlarının iyileştirilmesinde önemli olduğu söylenebilir.

Okul ikliminde ise destekleyicilik ve samimilik ile olumlu anlamlı ilişkiler gözlenirken, sınırlayıcılık boyutunda olumsuz yönde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Mültecilere yönelik öğretmen tutumları açısından bu ilişkinin önemli bir sonuç olduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin okulda müdür tarafından desteklenmesi ve kendini samimi görmesinin mültecilere yönelik tutumunda olumlu bir etki yarattığı sonucu çıkarılabilir. Nitekim MEB (2017)’in kapsayıcı eğitim ile ilgili yayınladığı kitapta; mültecilerin eğitiminde destekleyici bir okul kültürünün gerekliliğinden bahsedildiği, okul kültürünün samimi ve destekleyici olması yönünde görüşler belirtildiği görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde de yönetici desteğinin önemine vurgu yapılan araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin; Savaş (2016) çalışmasında müdür desteğinin öğretmen liderliği ve öğretmenin mesleki gelişiminde

önemli olduğunu belirtmektedir. Ereş (2015) de yönetici ve öğretmenlerin mültecilerin eğitimi noktasında daha hassas davranarak destekleyici bir tutum içerisinde olmaları gerektiğinin önemine değinmiştir. Bu doğrultuda okul müdürü tarafından desteklenen bir öğretmenin mültecilere yönelik tutumunda kendini geliştirebilme fırsatları bulabileceği, sınırlayıcı bir müdür davranışı sergilenen okulda ise mültecilere yönelik öğretmen tutumlarının olumsuz etkilebileceği düşünülebilir.

Öğretmenlerin çok kültürlü öz yeterlik algısı, okul iklimi ve hizmet içi eğitim alma durumunun mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen tutumlarını yordamasına yönelik bulgular; her üç değişken grubunun da mültecilere yönelik öğretmen tutumlarındaki toplam değişimin yaklaşık üçte birini açıkladığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca son model sadece Etkinlik Tasarlama, Kültürel Farkların Yönetimi, Destekleyicilik ve Hizmetiçi Eğitim durumunun modele katkısının anlamlı olduğunu göstermiştir.

Alan yazın incelendiğinde ise mültecilere yönelik öğretmen tutumlarının çok kültürlü özyeterlik, okul iklimi ve hizmetiçi eğitim değişkenleri ile ilişkilendirilebildiği araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin; Taştekin ve diğerleri (2016) çalışmalarında farklı kültürlere sahip öğrenciler ile çalışan öğretmenlerin farklılıkları tanıma ve anlamada tecrübe edindiğini ve deneyimlerinden faydalandıklarını, bu durumun çok kültürlü eğitime ilişkin tutumlarını ve algılarını olumlu yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Yıldırım (2016) da çalışmasında öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algılarının çok kültürlü tutumlarının bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buradan hareketle çok kültürlü özyeterlik algısı yüksek olan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu olduğu söylenebilir. Bu durum mevcut araştırma sonucu ile ilişkilendirilebilir. Sakız (2016) da “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi” isimli çalışmasında özyeterliklerinin bilincinde olan öğretmenlerin öğrencilerin eğitimine yönelik pozitif tutum içinde olduğunu vurgulamıştır. Mevcut araştırmadaki öğretmenlerin çokkültürlü özyeterlik algılarının mültecilere yönelik öğretmen tutumlarını yordadığı sonucu da Sakız’ın çalışmasını desteklemektedir. Ayrıca Sakız bu çalışmasında okul kültürünün mültecilerin eğitimindeki nitelikte ne kadar önemli olduğuna değinmiş, özellikle devlet okullarındaki okul müdürlerinin mültecilere yönelik olumsuz düşüncelerinin okuldaki kültürü etkilediğini ve mültecilerin eğitimindeki nitelik önünde bir engel teşkil ettiğini vurgulamıştır. Bu da farklılıkların kabul edildiği, öğretmenlerin ve öğrencilerin desteklendiği bir okul ikliminin mültecilerin eğitiminde ne kadar önemli olduğunun ve öğretmen tutumlarını olumlu olarak etkileyebileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim mevcut araştırma sonucuna göre de okul ikliminin alt boyutları arasında destekleyicilik boyutu mültecilere yönelik tutum üzerinde en anlamlı yordayıcı değişkendir. MEB (2017)’inde mültecilerin eğitiminde destekleyici bir okul kültürü oluşturulmasının gerekliliğinden bahsettiği görülmektedir. Mevcut araştırma sonucu bu yönüyle de bu düşünceleri desteklemektedir.

Bodur (2012) ise, kültürel ve dil farklılığı olan öğrenciler hakkında anasınıfı öğretmenlerinin inanç ve tutumlarına yönelik yaptığı çalışmada, öğretmenlerin çok kültürlü eğitime yönelik aldıkları ders ve alanda uygulamalı olarak bulunmalarının tutum ve inançlarını olumlu yönde etkilediğini vurgulamıştır. Bu durumun mevcut araştırmada da öğretmenlerin hizmetiçi eğitim alma değişkeninin mültecilere yönelik tutumu yordadığı sonucunu destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle mültecilerin eğitimi konusunda öğretmenlerin aldığı hizmetiçi eğitimler, onların mültecilere

karşı tutumunu da olumlu yönde etkileyecektir denilebilir. Başbay ve Bektaş (2009) da çalışmalarında çok kültürlü eğitim ortamlarına yönelik öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgi ve beceri düzeylerinin hizmetiçi eğitimler yoluyla geliştirilerek farklılıkların olumsuz bir durum değil zenginlik olarak görüldüğü bir tutum oluşturulması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Mevcut çalışmadaki hizmetiçi eğitim değişkeninin mültecilerin eğitime yönelik tutumu yordaması sonucunun bu öneriyi desteklediği söylenebilir. Capella-Santana (2003) da öğretmen adaylarına yönelik yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının çok kültürlü tutum ve bilgilerinin, buna yönelik bir eğitim programına katıldıklarında olumlu olarak etkilendiği sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde Cho ve DeCastro – Ambrosetti (2005) de Amerika’da yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının katıldıkları çok kültürlü eğitim ile ilişkili bir kurs neticesinde farklılıkları olan öğrencilere yönelik daha olumlu tutum geliştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Özdemir (2016)’in çalışmasında da yabancı uyruklu öğrencilerin eğitiminde niteliğin artırılabilmesi için öğretmen ve yöneticilerin farkındalık ve bilgi düzeylerinin artırılması önerisinde bulunulduğu görülmektedir. Damgacı ve Aydın (2013) da, çalışmalarında eğitimcilerin çok kültürlü eğitim ortamlarında daha pozitif tutum edinebilmeleri için bilgi ve farkındalıkların artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu öneri mültecilerin eğitime yönelik öğretmen tutumları açısından değerlendirildiğinde, hizmetiçi eğitimlerin önemini belirttiği düşünülebilir. Ayrıca mültecilerin eğitime yönelik Türkiye’de öğretmenlere ve okul yöneticilerine verilen hizmetiçi eğitimlerin içeriğine bakıldığında onların bilgi düzeylerini arttırmak kadar olumlu bir tutum oluşturulması içinde çaba harcandığı görülmektedir (MEB, 2017).

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak uygulayıcılar için; tüm öğretmenlerin mültecilerin eğitime yönelik hizmetiçi eğitim süreçlerine dâhil edilmesi, öğretmen yetiştirme programlarında öğretmen adaylarının çokkültürlü özyeterlik algıları ve mültecilere yönelik tutumlarının geliştirilmesi için planlamalar yapılması, okul yöneticilerinin destekleyicilik davranışlarının artırılması için hizmetiçi eğitimler düzenlenmesi, üniversitelerle iş birliği içerisinde mültecilerin eğitime yönelik öğretmen tutumlarının artırılması noktasında seminer ve konferansların düzenlenmesi önerilebilir. Araştırmacılar açısından bakıldığında ise; Türkiye’nin farklı bölgelerinde ve farklı eğitim kademelerinde araştırmanın tekrarlanması mültecilerin eğitiminde önemli bir rol oynayan öğretmenlerin tutumlarını ve bu tutumlarla ilişkili olabilecek değişkenlerle ilişkisini öğrenme açısından daha kapsamlı bir bakış açısı sunabilir. Nitel desende yapılacak çalışmalar ile öğretmenlerin çokkültürlü öz yeterlik algıları ve tutumlarının farklı boyutlarını ortaya çıkaran araştırmalar yapılması gerekmektedir. Farklı kademelerde mültecilere yönelik öğretmen tutumlarının incelenmesinin yanında yönetici, öğrenci ve veli gibi farklı grupların da görüş ve tutumları araştırılabilir. Ayrıca mevcut araştırma sonuçlarına göre mültecilerin eğitime yönelik öğretmen tutumlarına olumlu katkısı olduğu düşünülen kapsayıcı eğitim hizmetiçi eğitim kurslarına yönelik nitel veya nicel desende araştırmalar yapılabilir.

Kaynaklar

Abaslı, K. (2017). Acil durumlarda eğitim programı kapsamında Türkiye’deki mülteci çocuklar için şartlı eğitim yardımı projesinin değerlendirilmesi. Özyürek, D., Yıldırım, M., Ege, S. ve Eğri, T. (Eds) 3. *Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı-1* içinde (ss. 117-137). İstanbul: İlmî Etüdler

- Derneği. 1 Haziran 2018 tarihinde <https://www.ilem.org.tr/mediaf/3-uok-kitap-1.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Aka, N. F. (2014). *Okul iklimi ile öğretmen öz yeterliği ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Armutlulu, İ. H. (2008). *İşletmelerde uygulamalı istatistik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Baltacı, H. (2014). *Göçmen öğrencilerin başarı durumunu etkileyen etmenlerin okul yöneticisi, öğretmen, veli ve öğrencilerin görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa – KKTC.
- Başbay, A. ve Bektaş, Y. (2009). Çok kültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 30-43.
- Başbay, A., Kağnıcı, Y. D. ve Sarsar, F. (2013). Eğitim fakültelerinde görev yapmakta olan öğretim elemanlarının çokkültürlü yeterlik algılarının incelenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(3), 47-60.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR] (2017). *Turkey fact sheet-October2017*. 04 Mart 2018 tarihinde <http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/11/UNHCRTurkeyFactSheetOctober2017.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Bodur, Y. (2012) Impact of course and fieldwork on multicultural beliefs and attitudes. *The Educational Forum*, 76(1), 41-56.
- Bulut, C. ve Başbay, A. (2015). Öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algılarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 957-978.
- Bulut, M. ve Sarıçam, H. (2016, Eylül). *Okul öncesi öğretmen ve öğretmen adaylarında çok kültürlü kişiliğin çok kültürlü eğitim tutumları üzerindeki etkisinin incelenmesi*. 4. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Dumlupınar Üniversitesi, Denizli.
- Büyüköztürk, S., Altun Akbaba, S. ve Yıldırım, K. (2010). *Uluslararası öğretim ve öğrenme araştırması Türkiye ulusal raporu*. Ankara: Gürlar.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları
- Capella-Santana, N. (2003). Voices of teacher candidates: Positive changes in multicultural attitudes and knowledge. *Journal of Educational Research*, 96, 182-190.
- Cho, G. & DeCastro-Ambrosetti, D. (2005). Is ignorance bliss? Pre-service teacher's attitudes toward multicultural education. *The High School Journal*, 89(2), 24-28.
- Çelik, S. (2011). *Öğretmen tutumları ile ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çelik, Z., Yurdakul, S., Bozgeyikli, H. ve Gümüş, S. (2017). *Eğitime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Çil, B. (2008). *İstatistik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, B. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL*. Ankara: Pegem
- Çolak, İ. (2016). *Okul iklimi ile öğretmenlerin özerklik davranışları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Damgacı, F. ve Aydın, H. (2013). Akademisyenlerin çokkültürlü eğitime ilişkin tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 325-341.
- Demir, S. ve Başarır, F. (2013). Çok kültürlü eğitim çerçevesinde öğretmen adaylarının öz-yeterlik algılarının incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 609-641

- Dilbaz Sayın, S. S. (2017). *Okul iklimi ile öğretmen performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Eğitim Reformu Girişimi [ERG] (2017). *Eğitim izleme raporu 2016-17*. 01 Haziran 2018 tarihinde http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/EIR2016-17_12.10.17.web-1.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Eğitim Reformu Girişimi [ERG] (2018). *Eğitim izleme raporu 2017-18*. 24 Kasım 2018 tarihinde http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/EIR_2017-2018_29.11.18.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Er, A. R. ve Bayındır, N. (2015). Pedagogical approaches of elementary teachers for primary refugee children. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 2(4), 175-185.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Ereş, F. (2015). Türkiye’de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17-30.
- Eroğlu Ö. B. ve Gülcan, G. M. (2016). Göçle gelen ailelerin ve çocuklarının eğitim sorunları (Mersin İli Örneği). K. Beycioğlu, N. Özer, D. Koşar, İ. Şahin (Eds.), *Eğitim Yönetimi Araştırmaları* içinde (ss. 219-238). Ankara: Pegem Akademi. 1. Baskı. DOI: 10.14527/978-605-318-393-8
- Gezer, M. ve Şahin, F. İ. (2017). Çok kültürlü eğitime yönelik tutum ve kültürel zekâ arasındaki ilişkinin yem ile incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(38), 173-188.
- Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: the experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157-171.
- İhtiyaroglu, N. (2014). *Okul ikliminin öğretmen etkililiği ve öğrenci okul bağlılığı ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü [IHİÖ] (2015). “Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum” Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller – kayıp nesil olmalarını önlemek. 20 Mart 2018 tarihinde https://www.hr.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Kavgacı, H. (2010). *İlköğretimde örgütsel iklim ve okul-aile ilişkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kavgacı, H., Dolapçı, E., Arpacı, S. ve Özkan, F. (2018, Nisan). *Türkiye’deki mülteci öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlar: Okul yöneticileri ve öğretmenlerin gözünden bir değerlendirme*. 27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Antalya.
- Kaya, Y. (2013). *Öğretmenlerin çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitim hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Kılıçoğlu, G. (2014). *İngiltere’deki öğretmenlerin çok kültürlü öğretim yeterlikleri ile Türk öğrencilerin kültürleşme tercihlerinin okula aidiyet duygusu ve akademik başarıyla ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Konak Rehberlik Araştırma Merkezi, (2018). *İzmir ili Konak ilçesi ilkokullarındaki öğretmen ve öğrencilerin, Suriyeli öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeylerinin tespit edilmesi*. 13 Nisan 2020 tarihinde http://konakram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/164246/dosyalar/2018_10/08115626_YZMYR_YLY_KONAK_YLYESY_04.10.2018.pdf adresinden erişilmiştir.
- Köse, N., Bülbül, Ö. ve Uluman, M. (2019). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Continuous Vocational Education and Training*, 2(1), 16-29.

- Kubilay Baykal, Ö. (2013). *Okul iklimi ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 21-46.
- Määttä, S. (2008). *Experience matters: Teachers' perceptions of multicultural education and their competence to teach children from different cultural backgrounds*. (Pro Gradu-Thesis) 12 Şubat 2018 tarihinde https://pdfs.semanticscholar.org/df29/6102742f88a3_508c849ff6ba915f7018f870.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. 10 Şubat 2018 tarihinde <http://otmg.meb.gov.tr/YetGenel.html> sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2014). *2014/21 Yabancılaraya yönelik eğitim öğretim hizmetleri genelgesi*. 09 Ocak 2018 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). *Sınıfında yabancı uyruklu öğrencisi bulunan öğretmenler için el kitabı*. 10 Mayıs 2018 tarihinde https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/18120126_ogretmen_el_kitabi_BASKI.pdf - [OgretmenElKitabi.pdf](https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/18120126_ogretmen_el_kitabi_BASKI.pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Nar, B. (2008). *Göçün eğitime ve eğitim yönetimine etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özdemir, Ç. (2016). *Sivas ilinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin okul iklimine etkisine ilişkin görüşlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Polat, İ. ve Kılıç, E. (2013). Türkiye'de çokkültürlü eğitim ve çokkültürlü eğitimde öğretmen yeterlilikleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 352-372.
- Polat, S. (2009). Öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1), 154-164.
- Polat, S. ve Rengi, Ö. (2014). Sınıf öğretmenlerinin kültürel farklılık algıları ve kültürlerarası duyarlılıkları. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3), 135-156.
- Sağlam, H. İ. ve İlksen Kanbur, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65 – 81.
- Savaş, G. (2016). *Okul müdürlerinin destekleyici davranışları ile öğretmen liderliği arasındaki ilişki ve bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Suriye'den İstanbul'a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu (2013). *Yok sayılanlar; Kamp dışında yaşayan Suriye'den gelen sığınmacılar, İstanbul örneği*. 08 Mayıs 2018 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/393849-Yok-sayilanlar-kamp-disinda-yasayan-suriye-den-gelen-siginmacilar-istanbul-orneği.html> sayfasından erişilmiştir.
- Şeker, B. D. ve Aslan Z. (2015). Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Taştekin, E., Bozkurt Yükçü, Ş., İzoglu, A., Güngör, İ., Işık Uslu, E. A. ve Demircioğlu, H. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının ve algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Dergisi (HÜNER)*, 2(1), 1-20.
- TEDMEM. (2018). *2017 Eğitim değerlendirme raporu* (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 4). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Terzi, R., Göçen, A. ve Altun, B. (2019). Mülteci öğrencilere yönelik tutumların çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Revize edilmiş mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeği. *Sakarya University Journal of Education*, 9(3), 476-494.

- Topkaya, Y. ve Akdağ, H. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Suriyeli sığınmacılar hakkındaki görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.
- UNESCO (2009). *Policy guidelines on inclusion education*. 21 Ocak 2019 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000.017.7849> sayfasından erişilmiştir.
- Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- Yıldırım, S. (2016). *Kosova'daki öğretmenlerin çok kültürlü eğitime yönelik bilgi, inanç, tutum ve öz yeterliklerinin sınıf içi uygulamalarıyla ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.